

סוגיה ו: דיני מוקצה (8): ראיית מומי בכור ביום טוב

רקע

בכור קדוש מאליו, ואסור לשוחטו מפני איסור שחיטת קדשים בחוץ. בזמן הזה שלא ניתן להקריבו, הבכור אינו ראוי לאכילה, אלא אם ראה אותו מומחה וקבע שיש לו מום קבוע. נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם מותר לחכם לראות מומים ביום טוב. פשט הגמ' קשה להבנה, ולכן נפתח בהבנת פשט הגמ'.

מקורות

- א. כה:-כו: "מתני' בכור שנפל לבור... קתני מיהת אין זה מן המוכן שמע מינה"
- ב. רש"י על אתר
- ג. תוס' ד"ה בכור

הסבר הסוגיה

"בכור שנפל לבור רבי יהודה אומר ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא ישחוט רבי שמעון אומר כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן". [משנה כה:-כו:]

נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון בראיית מומים ביום טוב, רבי יהודה מתיר לראות מומים ביום טוב, ואם המומחה רואה שיש לבהמה מום קבוע מותר לשוחטו, ורבי שמעון חולק ולדעתו "כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן". משמע מהלשון "אין זה מן המוכן", שבהמה שמומה לא היה ניכר בערב יום טוב, וחכם לא ראה אותו בערב יום טוב, אסורה מדין מוקצה.

הסבר זה אינו אפשרי כיוון שידוע לנו מכל הש"ס שלרבי יהודה יש דין מוקצה ולרבי שמעון אין מוקצה. על כרחנו שרבי יהודה ורבי שמעון נחלקו בדין אחר. מסבירה הגמ': "ברואין מומין קמפלגי דרבי יהודה סבר רואין מומין ביום טוב ורבי שמעון סבר אין רואין מומין ביום טוב" [הגמ' אומרת "אי נימא ברואין מומין קמפלגי", מפני שלא ניתן להסביר שהם חולקים רק בדין זה, אבל ודאי שהם חולקים גם בדין זה]. רבי יהודה סובר שראיית מומים כפסיקת הלכה, המותרת בשבת וביום טוב, ורבי שמעון סובר שראיית מומים כשיטת בדין, האסורה מדרבנן בשבת וביום טוב.

על פי הסבר זה צריך לבאר את דברי רבי שמעון: "כל שאין מומו ניכר [=נראה] לחכם מערב יום טוב אין זה מן המוכן", מפני האיסור להראותו לחכם ביום טוב.

מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון האם רואים מומים ביום טוב אינה מספיקה להבנת המשנה. רבי יהודה אומר: "ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט". ניתן להבין שהמומחה יראה אם יש לבהמה מום קבוע כעת, היא אינה ראויה לקרבן, ומותר לשוחטה. הבנה זו אינה אפשרית, שהרי יש לרבי יהודה דין מוקצה, ואסור להשתמש בדבר שלא היה מוכן מערב יום טוב. על כרחנו שרבי יהודה מתיר ראיית מומים רק כשהיה לבהמה מום מערב יום טוב, ודעתו היתה מערב יום טוב לשוחטה.

הגמ' מתקשה מדוע המשנה משמיעה לנו את מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בבכור שנפל לבור, והרי היה ניתן לנסח את המשנה כך: "בכור שיש לו מום מערב יום טוב, רבי יהודה אומר יבוא חכם ויראה, אם המום קבוע ישחטו. רבי שמעון אומר אם לא ראהו חכם מערב יום טוב, אסור לראותו ביום טוב".

מסבירה הגמ' שהמשנה השמיעה לנו את הדין בבכור שנפל לבור כדי ללמד שצער בעלי חיים אינו מתיר העלאתו, אלא ירד המומחה לבור, ורק אם יש לו מום קבוע יעלה אותו וישחטו.

שואלת הגמ' שהסיפא של רבי יהודה אינה ברורה. רבי יהודה אומר "ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא ישחוט". פשוט הביטוי "ואם לא" ואם אין בה מום לא ישחוט את הבהמה, אבל הסבר זה אינו אפשרי, מפני שפשיטא שאסור לשחוט בכור תם שאין בו מום, ומדוע רבי יהודה אומר? בשלמא אם רבי יהודה היה אומר: "אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא יעלה", היה חידוש שצער בעלי חיים אינו מתיר העלאת בהמה שאין בה מום, אבל בדין "לא ישחוט" אין חידוש.

מסבירה הגמ' שבסיפא מתחדש שאף אם "נפל ביה מום עובר מערב יום טוב והשתא הוה ליה מום קבוע", אסור לשוחטה. "מהו דתימא דדעתיה עלויה ונשחטיה קא משמע לן". רש"י [ד"ה קא משמע לן] מביא שני פירושים מהו החידוש: "דאי לא הוה קבוע מערב יום טוב לא ישחוט משום דמוקצה מחמת איסור הוה, אי נמי, משום דעבר ואסקיה". לפי הפירוש הראשון חידוש הגמ' הוא בדיני מוקצה, ולפי הפירוש השני חידוש הגמ' בדין העלאת בכור באיסור.

לפי הפירוש הראשון פירוש המשנה: "ירד מומחה ויראה אם יש בו מום קבוע מערב יום טוב יעלה וישחוט, ואם אין מום קבוע בערב יום טוב לא ישחוט אפילו היה מום עובר בערב יום טוב, וכעת יש לבכור מום קבוע" ההוה אמינא היתה שכיוון שלבהמה מום עובר דעתו עליה, והוא מזמנה ליום טוב, קא משמע לן שבכניסת יום טוב אין לבכור מום קבוע והוא מוקצה מחמת איסור, ולא ניתן לזמן מוקצה מחמת איסור.

לפי הפירוש השני פירוש המשנה: "ירד מומחה ויראה אם יש בו מום קבוע מערב יום טוב יעלה וישחוט, ואם לא ירד מומחה לבור אלא העלה את הבכור, אסור לשחוט אפילו יש לבהמה מום קבוע מפני שעבר על איסור חכמים שלא להעלותו"

לפי הפירוש הראשון יש בדברי רבי יהודה שלושה חידושים שונים:

א. חידוש בדין ראיית מומים. מותר לראות מומים ביום טוב.

ב. חידוש בדין צער בעלי חיים. צער בעלי חיים אינו מתיר העלאת בהמה שאסור לשוחטה.

ג. חידוש בדין מוקצה. מוקצה מחמת איסור אסור אף במקרה שדעתו היתה שהאיסור יפסק ביום טוב, וזימן אותה בפירוש לכך.

לפי הפירוש השני יש בדברי רבי יהודה שני חידושים:

א. חידוש בדין ראיית מומים. מותר לראות מומים ביום טוב.

ב. חידוש בדין צער בעלי חיים. צער בעלי חיים אינו מתיר העלאת בהמה שאסור לשוחטה, ואם העלה אותה באיסור, קנסו אותו חכמים שאסור לשוחטה אפילו יש בה מום קבוע.

הגמ' מביאה ברייתא המקבילה למשנתנו: "תנו רבנן בכור תם שנפל לבור רבי יהודה הנשיא אומר ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לא ישחוט". ברייתא זו זהה למשנתנו פרט לשני הבדלים:

א. במשנה כתוב "בכור שנפל לבור", ובברייתא כתוב "בכור תם שנפל לבור".

ב. משנתנו היא משנת רבי יהודה [בן אלעאי], והברייתא נאמרה על ידי רבי יהודה הנשיא ["רבי"].

רש"י מתקשה, מדוע הגמ' אינה דנה מהו החידוש של הברייתא כפי שהיא דנה מהו החידוש של המשנה. הוא מביא שני הסברים, התלויים בשתי גרסאות בברייתא.

לפי גרסתנו שרבי יהודה הנשיא עוסק בבכור תם, חייבים לבאר שאין לו מוקצה, שהרי הבהמה אינה עומדת בערב יום טוב לשחיטה. אם כך לא ניתן להסביר שהחידוש בדבריו, שאסור לשחוט אפילו בהמה שהיה לה מום עובר בערב יום טוב, ויש לה מום קבוע ביום טוב. לפיכך חייבים להדחק בדבריו, ולבאר: "ירד מומחה ויראה אם יש לו מום קבוע ביום טוב יעלה וישחוט, ואם לא ירד אסור להעלות את הבכור בהערמה שמא ישחטו". הסבר זה היה ניתן לומר גם בדברי רבי יהודה במשנה, אבל הגמ' לא רצתה להדחק בדברי רבי יהודה ולבאר "ואם לאו לא ישחוט" ואם לאו לא יעלהו בהערמת שחיטה. אבל בשיטת רבי יהודה הנשיא שאין לו מוקצה, אין ברירה וחייבים להדחק בדבריו.

רש"י מביא גרסה אחרת שלא מוזכר בה שהבכור היה תם בערב יום טוב. לפי גרסה זו מבאר רש"י, שניתן לבאר את דברי רבי יהודה הנשיא ללא קושי. רבי יהודה הנשיא אומר: "ירד מומחה ויראה אם יש בו מום קבוע מערב יום טוב יעלה וישחוט, ואם אין לו מום קבוע מערב יום טוב לא ישחוט אפילו כשכעת יש בו מום קבוע". לא היה ניתן לבאר כך את דברי רבי יהודה במשנה, מפני שידוע שיש לרבי יהודה מוקצה, ואין בדין זה כל חידוש, אבל שיטת רבי יהודה הנשיא אינה ברורה, והוא מחדש בברייתא זו שיש לו דין מוקצה.

תוס' [ד"ה בכור] חולק על רש"י ולדעתו הלשון של רבי שמעון "אין זה מן המוכן" מוכיח שיש לו דין מוקצה בבכור. רבי יהודה סובר שמותר להראות מום למומחה, ולכן כל בהמה שיש לה מום קבוע מערב יום טוב אינה מוקצת. רבי שמעון סובר שאסור להראות מום

למומחה ביום טוב, וממילא אין דעתו על הבהמה, והיא כגרוגרות וצימוקים שנדחו משימוש ביום טוב.

סיכום

מסקנת הסוגיה לפי פירושו של רש"י, שלרבי יהודה אין איסור ראיית מומים ביום טוב ויש איסור מוקצה, ולרבי שמעון יש איסור ראיית מומים ביום טוב ואין איסור מוקצה. לפי רבי יהודה מותר להראות לחכם ביום טוב בהמה שיש לה מום מערב יום טוב, אם המום קבוע הוא מתירה בשחיטה, ואם המום היה מום עובר בערב יום טוב, אסור לשוחטה ביום טוב מדין מוקצה, אף כשכעת יש לה מום קבוע.

לרבי שמעון אסור להראות לחכם מום ביום טוב, אפילו אם המום קבוע מערב יום טוב. איסור זה אינו מחייב שאסור לשחוט בהמה שחכם ראה מומה באיסור, ואכן נחלקו תנאים בדין זה. הברייתא של רב אושעיא אוסרת את הבהמה בשחיטה, והברייתא של אדא בר אוכמי מתירה שחיטת בהמה שהיה לה מום בערב יום טוב, ואוסרת שחיטת בהמה שהמום נולד בה ביום טוב.

תוס' חולק על רש"י ולדעתו יש לרבי שמעון דין מוקצה בבכור שחכם רואה ביום טוב, ואפילו אם עבר החכם וראה את מומה אסור לשוחטה מדין מוקצה [לדעתו הברייתא של אדא בר אוכמי משובשת].